

Är en hamnsanering tillräcklig? – Om miljösyn, lagstiftning och industriutsläpp

Is a harbor decontamination enough? – environmental views, laws and regulations and industrial pollution

Carl-Johan Ranvik

Självständigt arbete • 15 hp
Sveriges lantbruksuniversitet, SLU
Fakultet för naturresurser och jordbruksvetenskap
Institutionen för stad och land
Agronomprogrammet – landsbygdsutveckling
Uppsala 2021

Är en hamnsanering tillräcklig? – Om miljösyn, lagstiftning och industriutsläpp

Is a harbor decontamination enough? – environmental views, laws and regulations and industrial pollution

Carl-Johan Ranvik

Handledare:	Malin Beckman, Sveriges lantbruksuniversitet, institutionen för stad och land
Examinator:	Örjan Bartholdson, Sveriges lantbruksuniversitet, institutionen för stad och land
Omfattning:	15 hp
Nivå och fördjupning:	Grundnivå, G2E
Kurstitel:	Självständigt arbete i landsbygdsutveckling
Kurskod:	EX0888
Program/utbildning:	Agronomprogrammet - landsbygdsutveckling
Kursansvarig inst:	Institutionen för stad och land
Utgivningsort:	Uppsala
Utgivningsår:	2021
Upphovsrätt:	Samtliga bilder i arbetet publiceras med tillstånd från upphovsrättsinnehavaren.
Elektronisk publicering:	https://stud.epsilon.slu.se
Nyckelord:	Miljöförorening, Miljölagstiftning, Oskarshamn, Saft AB, Miljöfarligt avfall

Sveriges lantbruksuniversitet

Fakultet för naturresurser och jordbruksvetenskap

Institutionen för stad och land

Avdelningen för landsbygdsutveckling

Publicering och arkivering

Godkända självständiga arbeten (examensarbeten) vid SLU publiceras elektroniskt. Som student äger du upphovsrätten till ditt arbete och behöver godkänna publiceringen. Om du kryssar i **JA**, så kommer fulltexten (pdf-filen) och metadata bli synliga och sökbara på internet. Om du kryssar i **NEJ**, kommer endast metadata och sammanfattning bli synliga och sökbara. Fulltexten kommer dock i samband med att dokumentet laddas upp arkiveras digitalt.

Om ni är fler än en person som skrivit arbetet så gäller krysset för alla författare, ni behöver alltså vara överens. Läs om SLU:s publiceringsavtal här: <https://www.slu.se/site/bibliotek/publicera-och-analysera/registrera-och-publicera/avtal-for-publicering/>.

☒ JA, jag/vi ger härmed min/vår tillåtelse till att föreliggande arbete publiceras enligt SLU:s avtal om överlåtelse av rätt att publicera verk.

☐ NEJ, jag/vi ger inte min/vår tillåtelse att publicera fulltexten av föreliggande arbete. Arbetet laddas dock upp för arkivering och metadata och sammanfattning blir synliga och sökbara.

Sammanfattning

Miljöföroreningar ifrån industrier är ett problem som påverkar människor och naturen. Regleringar och lagstiftning är till för att minska miljöfarliga utsläpp i naturen. Innan den svenska miljöskyddslagen kom till 1969, orsakade industrier i Oskarshamns hamnområde miljöföroreningarna vilket har resulterat i ett behov av sanering. Syftet med uppsatsen är att erhålla kunskap som kan tänkas användas i samtiden inför framtiden med proaktivt förhållningsätt till miljöarbete. Uppsatsen börjar med att undersöka vad som gav upphov till föroreningarna i Oskarshamns hamnbassäng vilket orsakade behov av det hamnsaneringsprojekt som påbörjades 2016. Därefter görs även undersökning och analys kring synen på regleringar hos olika aktörer som industri, kommun och ideella föreningar. Studien innehåller intervjuer med aktörer som varit delaktiga i projektet såsom beställarombudet för hamnsaneringen, miljöchefer hos industrin Saft AB. I studien presenteras även sammanfattningar av dokument och ansvarsutredningar kring Oskarshamns hamnsaneringsprojekt. Debattartiklar, och vetenskapliga uppsatser som fokuserar på problematik med miljölagstiftning. Exempel som presenteras är hur omprövningar av tillstånd för att bedriva miljöfarlig verksamhet fungerar och hur pass effektiva tillstånden är ur en miljösynpunkt. För att få svar på frågor kring de argument som presenteras kring omprövningar vände sig studien till Mark och Miljödomstolen. Studien kom fram till att de bakomliggande orsakerna till föroreningarna som finns i Oskarshamns hamnbassängen var bristande kunskap om miljöfarligt avfall och dess påverkan på miljön. I och med en ökunskap om miljöfarliga avfallet anses det påverka miljösynen som fanns innan miljöskyddslagen. Därefter har avfallshantering i Oskarshamns hamnområde succesivt förbättrats i samband med en förbättrad miljösyn som värnar om naturen. Studien kom även fram till att ett utfärdat tillstånd inte behöver anpassas eller ta hänsyn till nya regleringar eller restriktioner som tillkommer utan det är först vid nästa omprövning som de nya kraven kan ställas. Resultatet och diskussionen lyfter frågan kring huruvida miljölagstiftningen har brister samt hur pass effektiv den är för att göra skillnad mot att exempelvis nå miljömål. Lönsamhet nämns som en tänkbar faktor till att bedriva god avfallshantering. Analysen redovisar och diskuterar begreppen diskurs och agens. Det identifierades två olika diskurser hos två olika aktörer. Den ena diskursen fokuserade på miljö, lagstiftning och utsläpp medan den andra fokuserade på ekonomi, tillväxt och investeringar. Analysen kommenterar huruvida Saft ABs agens påverkas av de två diskurserna. Avslutningsvis nämns brist på kunskap som en grundläggande byggsten till att erhålla en god miljösyn. Vilket i sin tur kan vara en byggsten för lagstiftning såsom regleringar, att träda fram. Med kunskap, en god miljösyn och effektiva regleringar skulle det kunna skapas förutsättningar för att undvika behovet av framtida saneringar eller andra resurs och tidskrävande miljöprojekt.

Nyckelord: Miljöförorening, Miljölagstiftning, Oskarshamn, Saft AB, Miljöfarligt avfall

Abstract

Environmental pollutions from industries are problem that affects humans and the nature. Laws and regulations are meant to prevent toxic wastes being released out into nature. Before the Swedish Miljöskyddslagen was implemented 1969, industries in Oskarshamn's harbour area emitted pollution which has caused the necessity for a decontamination. The aim of this essay is to acquire knowledge that could be used in present day towards the future with a proactive approach to environmental work. The study starts with examining the toxic wastes sources in Oskarshamn's harbour basin which caused the need for the harbour decontamination project that was initiated in 2016. Thereafter a research and analysis regarding the views on regulations by different actors such as industries, municipalities, and non-profit organisations. The study contains interviews with actors that have been involved in the contaminations project such as the municipality representant, environmental managers from the industry Saft AB. The study also presents conclusions of documents and responsibility investigation regarding Oskarshamn's contamination project. Debate articles and scientific articles that focuses on the issue with environmental law and regulations. Examples that are presented are how the retrials for permits to run hazardous businesses are structured and how effective the permits are, out of an environmental point of view. To get answer regarding the arguments presented about retrials, the study asked 'Mark och Miljödomstolen'. The study concludes that the reasons behind the pollution in Oskarshamn's harbour basin was the lack of knowledge regrading toxic wastes and how it affects the environment. The ignorance regarding toxic wastes could be a contribution towards the view on the environment that was present before the Miljöskyddslagen became effective. Thereafter has the waste disposal in Oskarshamn's harbour area been gradually improved alongside an improved view on the environment. The study also shows that an industry with an issued permit do not need to consider new regulations or restrictions until a new trial for a new permit is made. The result and discussion ask's the question whether or not there are flaws within the Swedish environmental law is and how effective it is to make an impact towards reaching environmental goals for example. Profitability is mentions as a possible factor and incitement to pursue an effective waste disposal. The analysis showcase and discusses the terms discourse and agency. Two different discourses are identified within two different actors. A discourse that focuses on environment, laws, and regulations and the other on economy, growth, and investments. The analyse comments on whether the Agency of Saft AB is influenced by the two discourses. Finally, the lack of knowledge is mention as a possible fundamental pillar to obtain a beneficial environmental perspective. Thus, could be a cornerstone to bring forth laws and regulations in favour of the environment. With knowledge, a beneficial environmental perspective, and effective regulations there are a possibility to create prerequisites to avoid the need for future decontaminations or other resource and time-consuming environmental projects.

Keywords: Pollution, Environmental law, Oskarshamn, Saft AB, Toxic wastes

Table of contents

List of figures.....	8
Introduktion	9
1. Syfte	11
2. Metod & Material <i>I detta avsnitt kommer metoden att presenteras</i>	12
3. Teori	16
4. Resultat.....	18
4.1.1. Hamnsanering Projektet	18
4.1.2. Ämnen med skadliga egenskaper <i>I det här avsnittet kommer några av de ämnen med skadliga egenskaper som förekommer i Oskarshamns hamnbassängen att presenteras för att få en starkare förståelse för dess allvarlighetsgrad med bemärkelse på miljö och hälsoaspekter.</i>	20
4.1.3. Industri verksamhet <i>Saft ab I detta avsnitten kommer information kring industriverksamheten Saft AB att presenteras.</i>	22
4.1.4. Ansvarsutredning	23
4.2. De grundläggande orsakerna till att behovet för att en hamnsanering uppstod	25
4.3. Policy och reglering	27
4.3.1. Mark & Miljödomstolen	28
4.3.2. Miljöbalkens historia <i>Miljöbalken historia I detta avsnitt kommer en kort redovisning av miljöbalken historia att presenteras för att få en överblick kring varför den uppstod, dess funktion och struktur.</i>	31
5. Diskussion och analys.....	35
5.1. Miljösyn	35
5.1.1. Hur kan ett företag få tillstånd till att förorena miljön och utsätta människor för hälsorisker?	36
5.1.2. Uppmärksammande brister i miljölagstiftningen	37
5.1.3. Tillförlitlig tillsynsmyndighet?	39
5.1.4. Funktionell lagstiftning?	40
6. Teoretisk reflektion	47

6.1.	Diskurs.....	47
6.2.	Agens.....	48
7.	Slutord	50
	Referenser.....	53
	Tack	56

List of figures

- Figur 1: Oskarshamns hamnområde, källa:(Oskarshamns kommun 2021)
.....19
- Figur 2: Saft AB, Miljörapport 2020, källa:(Saft AB 2020).....30
- Figur 3: Fråga till Mark & Miljödomstolen i Växjö, Svar från - Lena Pettersson, Chefsrådman, Mark- och miljödomstolen, Växjö tingsrätt.....41

Introduktion

Samtidens medvetenhet om miljön och dess betydelsefulla roll för både djur och människor är större nu än aldrig förr. Vid 1850-talets mitt ökade industriverksamheten i Sverige och med följde avfallet. I Sverige kunde industrier göra hur som helst med sitt avfall fram tills miljöskyddslagen och dess regleringar gällande miljöfarligt avfall trädde kraft. Bristande kunskap om industriavfallet, orsakade konsekvenser för kommande generationer och inte minst i Oskarshamn som har en av de mest förorenade hamnbassängerna i Europa (Liedberg Jönsson 2021). En hamnbassäng som är direkt anknuten till Östersjön, som i sin tur är ett av jordens mest förorenade hav (*Östersjön är ett innanhav i kris* 2009).

“Det som inte syns, finns inte” - Bodil Liedberg Jönsson.

Citatet är från beställarombudet för Oskarshamns hamnsaneringsprojekt som inleddes 2018 (Oskarshamns kommun 2021). I mitten av 1800-talet började industrier såsom kopparverket och i början 1900-talet Saft AB bli verksamma i Oskarshamns hamnområde. Det fanns på den tiden inga regleringar angående avfallshantering. Miljöskyddslagen trädde kraft 1969, följt av miljöbalken som kom i laga kraft 1999.(Anders Lyngfelt 2021). “Det som inte syns, finns inte” var den attityd man hade angående avfall menar Bodil Liedberg Jönsson.

En syn som Oskarshamns kommun idag har fått betala för. En syn som äventyrat den biologiska mångfalden, natur-miljö och människors hälsa (*Oskarshamns kommun 2005a; b*). Hamnsaneringen har krävt stora resurser för både Oskarshamns kommun och den svenska staten. Resurser som hade kunnat användas till exempelvis miljö- och hållbara investerings projekt snarare än att 'städas' upp gamla synder. Det skulle kunna vara både vara mer ekonomiskt hållbart och långsiktigt.

Om ”det som inte syns, finns inte” var den miljösyn man hade på 1800-1900-talet, vad har förändrats fram till idag? Vilka erfarenheter och lärdomar kan användas i samtiden för en hållbar framtid?

Med min studie kan det påvisas att diskursen om miljö och föreningar kring Oskarshamns hamn har varit en aktuell och relevant fråga i ett decennium (Bodil Liedberg Jönsson 2021). Således finns det incitament till uppsatsens syfte. Studien vill bidra till kunskap om hur människors miljösyn påverkar miljön i och med det förhållningssätt som finns kring avfallshantering. Den kunskapen kan ha betydelse för hur vi hanterar miljöfarligt avfall inför framtiden vilket är relevant för samhället och landsbygden.

1. Syfte

Syftet med denna uppsats är att erhålla en bredare och djupare förståelse kring hur förhållningssättet till och behandlingen av miljöfarliga utsläpp har hanterats i relation till de lagar och diskurser som funnits. Forsättningsvis vad det finns för viktiga erfarenheter och kunskaper utifrån kopplingen mellan regleringar och miljöföreningar som kan användas i samtiden för att undvika framtida scenarion där människan har förorenat miljön.

Uppsatsens forskningsfråga lyder enligt följande: Hur har miljösynen, policies samt reglering förändrats i Sverige i relation till miljöfarliga industrier och hur kan kunskap om industrierna bidra till en effektivare miljölagstiftning?
Följande frågor har ställts

Frågeställning

- Vad gav upphov till behovet av en hamnsanering i Oskarshamn
- Hur förhåller sig industri och kommun till miljö och hållbarhet med utgångspunkt på avfallshantering, miljöfarligt avfall och lagstiftning

2. Metod & Material

I detta avsnitt kommer metoden att presenteras

Studien består av granskning av artiklar och dokument gällande avfallshantering, synen på regleringar och policies samt kunskap kring miljöpåverkan men också av intervjuer med personer som har anknytning till Oskarshamns hamnsaneringsprojekt.

Intervjuerna som gjorts har varit semistrukturerade. Det har varit ett fåtal bestämda frågor men intervjupersonerna har fått prata fritt. Intervjuerna har fokuserat på att få reda på information om Oskarshamns hamnssaneringsprojekt, Industrins och kommunens miljöarbete och miljösyn samt inställning till regleringar med mera. Alla deltagare som nämns i uppsatsen har godkänt att deras namn och information används i uppsatsen. De forskningsetiska risker som kan ha uppstått i studien är tolkningar utifrån de intervjuer som gjorts. Tolkningarna är ämnade att bidra med ytterligare nyansering med avseende på att besvara syftet och frågeställningen. Det är viktigt att vara medveten om att synen på miljö och regleringar omfattar fler ämnen än vad som presenteras i studien.

Information har även erhållits via kommunens webinarium via renhamn.se som presenterade projektet om saneringen i hamnen genomförligt och ingående. Dokument och rapporter publicerat Oskarshamns kommun har granskats. Förstudier kring projektet har studerats som påvisar olika miljöpåfrestningar och mänskliga hälsorisker i områden omkring hamnen. Eftersom mycket av informationen kring föroreningarna i hamnen uppstod för flera år sedan och att det inte finns någon ansvarig person vid liv idag att kontakta valde studien att lägga en del fokus på att undersöka de rapporter och dokument som funnits tillgängliga.

En miljörapport från Saft AB som tillhandahållits från Kalmar länsstyrelse har granskats för att undersöka hur en miljörapport från en industri är strukturerad samt vad för slags information den kan innehålla.

För att erhålla kunskap om policys och regleringar gällande verksamheter som hanterar miljöfarligt avfall har naturvårdsverkets riktlinjer och mål undersökts samt miljöbalkens lagtexter som tillhandahålls via riksdagens hemsida.

Undersökningen har fokuserat på att få en övergripande syn på innehållet och strukturen samt vad som gäller angående verksamhetsutövning i samband med miljöfarligt avfall. Information om tillståndsprövning för miljöfarlig verksamhet har erhållits via naturvårdsverket. Studien har även innefattat mailkontakt med mark- och miljödomstolen i Växjö och för direkta frågor gällande lagstiftning och tillstånd.

Uppsatsen kommer främst att använda Industrin Saft AB som exempel i och med att det är en mycket aktiv industri idag samt har varit delaktig i de miljöföreningar som givit upphov till hamnsaneringsprojektet. Beakta att Saft AB inte ses som en syndabock. All information som erhålls om Saft AB kan anses vara utomvetenskaplig på ett sådant sätt att det är så här en industri kan fungera och resonera kring miljöfarligt avfall. Intervjuer med miljöcheferna Sven Erik Mattson och Katarina Andersson från Saft AB har gjorts för att få en inblick på deras syn kring ämnet. Dels kring hamnsaneringprojektet, dels kring hur deras verksamhet fungerar ur miljösynpunkt.

De vetenskapliga artiklar som nämns i uppsatsen har hämtats via Google Scholar och Primo-SLU. Sökord som toxic wastes, pollution och avfallshantering har använts. Debattartiklar som presenteras i uppsatsen har hämtats från ett oberoende magasin som jobbar med miljö och hållbarhetsfrågor samt en affärstidning som har sin fokus på ekonomi. Uppsatsens artiklar har använts i diskussionen för att skildra olika perspektiv och synsätt kring miljö och regleringar.

Validitet och Reliabilitet

Syftet med intervjuerna var att få en direkt informationskälla, om både det historiska och nuläget samt framtiden med avseende på ämnet. Intervjupersonerna har varit aktiva inom ämnet under många år, således anses deras kunskap pålitlig. Eftersom studien har fokuserat på aktörer inom Oskarshamns omnejd anses val av intervjupersoner relevant. Intervjupersonerna har eller har haft hög relevans och delaktighet inom ämnet som diskuterades, således anses deras kompetens och kunskap som legitim vilket stärker uppsatsens resultat utifrån intervjuerna. Intervjufrågorna var konstruerade för att låta intervjupersonerna tala öppet och fritt för att erhålla så mycket information som möjligt. Det förekom även ett fåtal riktade frågor för att få ett ställningstagande ifrån intervjupersonerna. För att komplettera och nyansera åsikter kring regleringar och miljösyn gjordes analyser av debattartiklar och vetenskapliga artiklar där variation eftersöktes. Analysen fokuserade på att få fram olika perspektiv och åsikter från olika aktörer inom ämnet för att sedan jämföras. Vad det fanns för likheter och skillnader och vad har de för relevans till syftet och frågeställningen. Analysen har även jämfört Saft AB:s åsikter och hur deras verksamhet fungerar jämfört med vad som har uttalats i de artiklar som presenterats i uppsatsen. Detta för att få en bild av vad som sägs inom ämnet jämfört med ett verkligt exempel. Således kunde analysens antaganden eller slutsatser antingen stärkas eller ifrågasättas med ett mer legitimt belegg.

Resultatet från intervjuerna och studien är ämnade att agera som kumulativ kunskap, det vill säga att det ska bidra till tidigare kunskap som finns inom ämnet. Eftersom uppsatsen undersöker en specifik plats med specifika förutsättningar och historia bör resultatets generaliserbarhet beaktas och användas vid jämförelse med andra situationer snarare än att ses som fullständigt representativt. Resultatet kan således inte anses vara generaliserbart för alla industrier eller kommuner. Däremot kan resultatet vara generellt intressant exempelvis för att få en förståelse kring hur industri och kommun förhåller sig till policys och regleringar utifrån en miljösynpunkt.

Rollen som student inför intervjuerna anses ha varit positivt för studiens resultat. Det framkom mycket information och intervjupersonerna har upplevts som positiva efter intervjuerna. Samtliga aktörer som har kontaktats har uppvisat god samarbetsvilja och nyfikenhet samt varit hjälpsamma under arbetsprocessen genom att svara på frågor som dykt upp.

De förkunskaper som hafts inför studien kan ha påverkat studiens nyansering och djup i och med att en del grundläggande information var tvungen att erhållas först för att förstå ämnet bättre. Hade högre förkunskaper funnits från början, hade det möjligen kunnat ställas fler komplexa frågor tidigare i arbetsprocessen vilket hade kunnat resultera i en mer nyanserad studie.

Uppsatsen kommer att nämna/presentera särskild utvald information gällande lagstiftning och regleringar anpassat för att bidra till att besvara den frågeställning och det syfte som finns.

3. Teori

I detta avsnitt kommer de samhällsvetenskapliga begreppen som förekommer i uppsatsen att redogöras

Diskurs

Enligt Engdahl och Larsson (2011) är diskurs ett begrepp som används för att fastställa ett ämnesområde sitt eget fält, där idéer, begrepp, argument och särskilda frågor tas i uttryck. Området kan exempelvis vara sjukvården, skolan, militären, kyrkan men det kan förekomma flera olika diskurser inom samma område. Foucault använder begreppet diskurs för att inom ett visst område beskriva verkligheten och hur den styrs. Exempelvis vad det är för frågor, tankar och idéer som dominerar inom området. Vad anses som viktigt inom området, hur sker kommunikation och vad kan ord ha för betydelse. Det kan förekomma olika diskurser inom samma område på grund av olika perspektiv och utgångspunkter inom området. Detta kan leda till, enligt Foucault, en kamp om vad som är 'sant' och att detta behöver studeras för att komma fram till hur diskursen formar den verklighet vi lever i. Synen på miljö har många ingångsvinklar och perspektiv vilket kan skapa flera diskurser inom området miljösyn. Begreppet diskurs kommer användas för att lyfta medvetenheten om att det finns flera synsätt och perspektiv kring samma problem vilket kan skapa olika diskurser inom samma område. Genom att vara medveten om att det finns olika diskurser kan det bli lättare att åskådliggöra vad som åtskiljs i en debatt gällande exempelvis miljö, lagstiftning och hållbarhet i (Oskars Engdahl & Bengt Larsson 2011).

Agens

Agens kan beskrivas vara ett handlingsutrymme hos en individ eller aktör. Handlingsutrymmet innebär de valmöjligheter som kan göras eller inte göras. Exempelvis, vilka regler eller regleringar finns det och hur påverkar det individens

eller aktörens valmöjligheter till att agera. Giddens menar att agens kan handla det handlingsutrymme som finns inom de ramar som finns i området. Där exempelvis samhällsnormer och diskurser utgör ramen. Uppsatsen kommer diskutera industriverksamhetsutövare som rollen aktör och huruvida deras agens påverkas av lagstiftnings och regleringar. Aktörens eller individens agens kan vara medveten eller omedveten. Det vill säga att de handlingar som görs utefter det handlingsutrymme som finns kan ske utan att veta varför de görs (David Inglis & Christopher Thorpe 2018).

4. Resultat

I detta avsnitt kommer Oskarshamns hamnsaneringsprojekt kort att sammanfattas för att skapa övergripelig förståelse

4.1.1. Hamnsanering Projektet

Information om hamnsaneringsprojektet har hämtats eller erhållits från Oskarshamns kommunala hemsida, webinarum och intervjuer. Projektet inleddes med flera förstudier och undersökningar redan 2004 av Oskarshamns kommun. Det gjordes även mindre hamnsaneringsprojekt redan på 1990-talet men det fanns då inte tillräckliga resurser. En bristande avfallshantering hos verksamhetsutövare under flera år, har lett till en förorenad hamnbassäng och miljö. De miljöfarliga avfallet består till majoriteten av tungmetaller. Dessa tungmetaller lägger sig på havsbotten eller hamnar på ytvatten i form av partiklar. På havsbotten skapas sediment som vid hamnverksamhet såsom sjöfarts trafik exempelvis Gotlandsfärjan, skapar turbiditet vilket ökar spridningen av de miljöfarliga partiklarna eftersom sedimentlagerna på havsbotten löses upp. Hamnsaneringsprojektets huvudsakliga mål var minska spridningen av föroreningar till Östersjön med minst 90 procent (*Ekströmer 2018; Oskarshamns kommun 2021*).

Projektet gick till som sådant att genom muddring lägga sedimenten på deponi för att minska framtida spridning av det miljöfarliga avfallet samt att analysera de sediment som togs upp för att få en större förståelse gällande omfattningen av den mängd som faktiskt ansamlats i hamnbassängen.

Figur 1: Oskarshamns hamnområde, källa: (Oskarshamns kommun 2021)

Exempel på de förundersökningar som gjordes inför projektet var en granskning om statusen för den biologiska mångfalden i Oskarshamns hamnområde och dess omnejd. Syftet var att beskriva kustekosystemet och kartlägga vilka skyddsvärda arter och biotoper som förväntas och förekommer. Förundersökningar inför hamnsaneringprojektet som påvisar att vattendrag runt omkring Oskarshamns hamnområde är förorenade och att det är orsakat på grund av den industriverksamhet som varit i hamnen (Oskarshamns kommun 2005a).

Det gjordes även en *Historisk inventering av utsläppskällor vid hamnbassängen, Oskarshamns hamn*. Rapporten skildrar hamnverksamhetens historia vad gäller både avfallshantering och miljöpåverkan. Detta i form av vilka föroreningskällor som bidrog till föroreningen.

Projektet budgeterades med en kostnad på 410 miljoner kronor. På grund av komplikationer med leverantörer, utökades kostnaderna till 663 miljoner kronor. Den extra kostnaden utöver budgeten stod Oskarshamns kommun för. Projektet var redan ett av de mest bekostade saneringsprojekt i Sveriges historia

(Oskarshamns kommun 2021). Naturvårdsverket står för 400 miljoner kronor. (Ekströmer, 2018). Industrin Saft AB hölls delaktiga i föroreningarna som skett således fick de stå för 10% av ursprungskostnaden.

4.1.2. Ämnen med skadliga egenskaper

I det här avsnittet kommer några av de ämnen med skadliga egenskaper som förekommer i Oskarshamns hamnbassängen att presenteras för att få en starkare förståelse för dess allvarlighetsgrad med bemärkelse på miljö och hälsoaspekter.

As-Arsenik

Arsenik är en tungmetall som är skadlig för miljön och människors hälsa. Tungmetallen är cancerframkallande och kan orsaka tumörer på urinblåsa, prostata, njurar, lever och hud vid långvarig exponering. Den är även extremt skadligt för växter och vattenlevande organismer. Tungmetallen kan spridas genom förbränning av olja, avfall och kol via luften.

Cd-Kadmium

Kadmium är en tungmetall som lagras i njurarna när den kommer in i kroppen. Kadmium har en halveringstid på 10-30 år således kan höga halter av kadmium skada njurarna. Även risken för benfrakturer och cancer ökar vid upptagning av höga halter kadmium under en längre tid (Livsmedelsverket 2021)

Hg

-

Mercury

(Kvicksilver)

Kvicksilver anses vara ett av de farligaste miljögifterna som kan påverka det centrala nervsystemet och hjärnans funktioner. Ämnet har lång nedbrytningsperiod och god spridningsförmåga via luft. Spridning av Kvicksilver förekommer bland annat i utsläpp från industrier och avloppsslam. Kvicksilver intas via föda eller vid yrkesmässig exponering. 2007 rapporterade Swedish National Food Agency en hög halt av kvicksilver i fisk och skaldjur från svenskt vatten, således avråddes gravida kvinnor och barn från att äta mer än 2-3 gånger per år eftersom det skulle utgöra en hälsorisk. Kvicksilver ingår även bland de ämnen som miljöarbetet och

inom målet för Giftfri miljö, ska upphöra att förekomma (Naturvårdsverket 2020b),
(Kierstin Petersson-Grawé, Gabriela Concha and Emma Ankarberg 2007)

Pb - Bly

Tungmetallen bly förekommer naturligt i berggrunden. Hos de industrier som producerar metall, el och värme kan sprida tungmetallen ut i miljön. Höga halter av bly kan även förekomma i egna brunnar. I och med blyfri bensin har exponeringen för bly minskat de senaste 20 åren men nivåerna av bly i blodet anses fortfarande vara höga. Bly har påvisat skada nervsystemet och orsaka beteendestörningar, lägre IQ och fördröjd utveckling vilket gör det särskilt känsligt för foster och småbarn att få i sig bly. Blyförgiftning kan resultera i blodbrist eftersom de röda blodkropparna skadas.

Dioxiner

Dioxiner är en giftig biprodukt som skapas vid tillverkning av kemikalier och förbränningsprocesser. Det är främst skadligt för barn och gravida.

Ämnet kan ge upphov till cancer, försämra immunförsvaret och påverka hjärnans utveckling. Dioxiner lagras i kroppen och kan överföras till foster hos gravida. Dioxiner är svåra att bryta ner eftersom de är fettlösliga föreningar. Således finns de kvar i kroppen och i miljön under mycket lång tid (Livsmedelsverket 2020),(Naturvårdsverket 2020a).

4.1.3. Industri verksamhet

*Saft ab I detta avsnitten kommer information kring industriverksamheten
Saft AB att presenteras.*

Saft AB

Saft AB är en batteritillverkningsfabrik som har varit aktiv sedan 1917. Vid uppstart kallades företaget Jugnerverket. Fabriken tillverkade nickeljärnbatterier även kallat NiFe-ackumulatorer. I och med en flytt från Fliseryd till Oskarshamn 1974 byttes namnet från Jugner till Nife Jugner AB och efter ett ägarbyte 1991 blev företagsnamnet Saft Nife. Idag kallas företaget Saft AB

I dagsläget ligger fabriken placerad vid Oskarshamns norra hamnsida.

Tillverkningen av Safts produkter inkluderar behandling och bearbetning av flera miljö- och hälsofarliga ämnen. Dessa är främst Kadmium, Nickel, Kobolt. Det har även tillverkats bly- och brunstensbatterier där kvicksilver tillsattes. Det skedde mellan 1930 och 1964. Historiskt antas markområdet vid fabriken blivit förorenat av metallhaltiga syralösningar innehållande nickel och kadmium. Spill med batterielektrolyt, även kallad lut har konstaterats.

Verksamheten beräknas ha släppt ut lösta eller finpartikulärt bundna nickelföreningar och kadmium. Enligt den historiska inventeringsrapport angående utsläppskällor vid Oskarshamns hamnbassäng som publicerades 2005, släppte Saft AB ut år 2003 ca 1 kg kobolt, ca 24 kg nickel och ca 8 kg kadmium i hamnen. Den årliga mängd utsläpp av miljöfarligt avfall som är Saft AB hade tillåtelse att göra anges vara 4 kg kobolt, 70 kg nickel och 15 kg kadmium. Rapporten nämner även att Saft år 2005 fortfarande släpper ut miljöfarligt avfall (Oskarshamns kommun 2004)

Det miljöfarliga utsläppet till hamnbassängen innehåller främst nickel och kadmium. Det sker via spillvattennätet, ett eget reningsverk eller dagvattenät.

4.1.4. Ansvarsutredning

I detta avsnitt kommer ansvarsutredningen som utfördes av Oskarshamns kommun inför hamnsaneringsprojektet att presenteras.

Enligt 10 kap 2 § MB ansvarar den verksamhet som bidragit till förorening eller allvarlig miljöskada. Således krävdes det en ansvarsutredning inför Oskarshamns hamnsaneringsprojekt för att klargöra vem eller vilka som orsakat miljöföroreningarna och därmed står till svars.

Varvsverksamhet

Oskarshamns varvsverksamhet tog sin början i hamnområdet vid mitten av 1800-talet. Tillsammans med flera varv, en mekanisk verkstad och ett dockbolag var varvsverksamheten främst aktiv mellan 1850-1860 talet. Den mekaniska verkstaden omfattade ett gjuteri, smedja, uppsättningsverskstad för sammanfogning av maskindelar modell- och ångpanneverskstad. Det var främst plåtbearbetning som utgjorde varvsverksamheten. Lackering, montering, avfettning, blästring, skärande, betning med syra och bottenmålning av fartyg. Det var från svetsningen av stål som slaggprodukter såsom kalium och kalcium uppstod men även tungmetallerna Krom och Nickel. Gjuteriets restprodukter bestod främst av gjutsand innehållande järn. Lösningsmedel, pigment och bindemedel som innehöll tungmetaller användes vid målning och anses ha bidragit till föroreningar.

Slutligen hanterades det också Petroleumprodukter till bränsle för bland annat fordon och uppvärmning. Man kom över oljeförorenat vatten som användes till att tvätta fartygstankar. Varvsverksamhetens processavloppsvatten släpptes direkt ut i hamnbassängen orenat.(Oskarshamns kommun 2004)

I och med den bristande kunskap och hänsyn till naturen som man hade vid den tiden, antogs det att även mindre mängder restprodukter och avfall har dumpats i hamnbassängen. (Oskarshamns kommun 2004)

Kopparverket

Från 1918 och fram till 1969 bedrevs Oskarshamns kopparverk i hamnen. Verksamheten utvann metaller och då i första hand koppar ur kisbränder av svavelkis. En metod som utvecklades under 1800-talet och under 1900-talet. Andra biprodukter som kunde utvinnas eller framställas i och med processen från kopparutvinning var järnister, kobolt, zink och svavelsyra.

Man antog att det skedde spill vid lassning och lossning av råvaror, således ämnen såsom koppar, fosfat, järnister och kisbränder hamnat i hamnbassängen.

Det fanns även uppgifter om att kopparverkets processavloppsvatten släpptes ut orenat direkt i hamnbassängen.

Verksamheten sattes ur bruk 1969 i och med de nya regleringarna som inträdde, Miljöskyddslagen. Kopparverket kunde inte leva upp till de nya kraven och fick upphöra med sin verksamhet. Ansvarsutredningen av Oskarshamns kommun som gjordes 2004, kom fram till att det inte fanns en verksamhetsutövare som kunde hållas till svars. Således fick staten betala för Kopparverkets procentuella ansvarsdel till Oskarshamns hamnsaneringsprojekt. Med andra ord så gick Staten in och finansierade den summa som kopparverket ansvarade för. Kopparverkets inverkan på den förorenade hamnbassängen anses vara störst historiskt och därmed bidragit mest till de förorenade sedimenten. (Oskarshamns kommun 2004). (Mannheimer Swartling Advokatbyrå AB 2021).

Avloppsreningsverket

Fram tills 1970 släpptes orenat avloppsvatten ut i södra hamnområdet från Oskarshamns stad och verksamheter. Det var inte förrän 1970-1973 som detta åtgärdades och Ernemars avloppsreningsanläggning kom i bruk. I slutet av 1970-talet uppmättes att slam från anläggningen som hade använts till åkerbruk, innehöll kadmium. Enligt den historiska inventeringsrapporten från mars 2005, släpptes år 2003 det ut 60 kg Ni, 60 kg Zn, 20 kg Cu, 0,3 kg Hg, 0,3 kg Cd och 0,3 kg Pb från

avloppsverket. Det uppskattas att mängden tungmetaller innan 1988 var 10 gånger större (Oskarshamns kommun 2004).

Saft AB

Saft AB dyker också upp i ansvarsutredningen. Här hänvisas information till tidigare avsnitt 4.1.3 Industriverksamhet.

4.2. De grundläggande orsakerna till att behovet för att en hamnsanering uppstod

Till en början var det hamnverksamheten som tog fart tidigt 1920-tal i samband med industrialiseringen. Det tog tid för det svenska samhället att anpassa till de nya behoven av avloppsreningsverk samtidigt som det inte fanns mycket kunskap kring kemikalier och tungmetaller som idag klassas som miljöfarligt avfall. (Oskarshamns kommun 2004). Etableringen av industriverksamhet medförde även ökade avloppsmängder. Orenat avloppsvatten släpptes direkt ut i hamnbassängen utan någon som helst reglering (Oskarshamns kommun 2004),(Oskarshamns kommun 2021).

Med hjälp av förundersökningar som gjordes av Oskarshamns kommun 2004 kartlades föroreningskällor och verksamheter som orsakat föroreningarna i Oskarshamns hamnbassäng. (Oskarshamns kommun 2004). Det utfördes även en ansvarsutredning 2009 för att utifrån ett juridiskt perspektiv för att kunna utreda vilka eller vem som bar ansvaret för föroreningarna.

I kap 4.1.4 Ansvarsutredning presenteras Saft AB, Varvsverksamheten och kopparverket samt avloppsreningsverket som ansvariga för föroreningarna i hamnbassängen. Den största boven som orsakat mest åverkan i hamnbassängen anses vara kopparverket. (Mannheimer Swartling Advokatbyrå AB 2021).

I samband med den bristande kunskap om kemikalier och tungmetaller såsom kvicksilver, bly och kadmium med flera, var förutsättningarna för att bedriva det

miljöbalken idag kallar ekologiskt hållbar verksamhet, inte stora. Det som inte syns finns inte, var den syn människan i Oskarshamn gällande miljöfarliga avfallet, säger beställarombudet Bodil Liedberg-Jönsson. (Oskarshamns kommun 2021) ,(Naturskyddsföreningen 2016). Ett citat

Det fanns inte heller några regleringar under tiden som verksamheterna var som mest aktiva i hamnen. Det var först när miljöskyddslagen 1969 kom som verksamheterna hade regler att förhålla sig till. I anknytning till miljöskyddslagen lades kopparverket ner på grund att de inte hade möjlighet att anpassa sin verksamhet till de nya krav som ställdes. Det var även vid denna tidsperiod som Saft AB gjorde stora investeringar för att kunna klara av kraven (Sven-Erik Mattson, Katarina Andersson 2021).

4.3. Policy och reglering

I detta avsnitt kommer policys och regleringar presenteras även naturvårdsverket har för riktlinjer och mål. Syftet med detta avsnitt är få en överblick på hur den svenska lagstiftningen om Miljöfarlig verksamhet kan se ut. Det kommer även presenteras hur det går till vid en tillståndsprövning för miljöfarlig verksamhet.

Naturvårdsverket skriver om Giftfri miljö och nämner att spridning av miljöfarligt avfall, kemikalier och biprodukter som stör den biologiska mångfalden och hotar människans hälsa behöver minska. De halter som ska finnas i naturen ska motsvara det miljötillstånd som eftersträvas i miljö kvalitetsmålet "Giftfri miljö".

Fortsättningsvis lyder riksdagens definition av miljö kvalitetsmålet enligt följande:

"Förekomsten av ämnen i miljön som har skapats i eller utvunnits av samhället ska inte hota människors hälsa eller den biologiska mångfalden. Halterna av naturfrämmande ämnen är nära noll och deras påverkan på människors hälsa och ekosystemen är försumbar. Halterna av naturligt förekommande ämnen är nära bakgrundsnivåerna."(Naturvårdsverket 2021)

Därefter presenterar naturvårdsverket sex preciseringar som fastställts av regeringen. Preciseringarna är riktlinjer och mål som ska eftersträvas.

- Den biologiska mångfalden och människor ska inte skadas av exponering från kemiska ämnen.
- Användningen av farliga ämnen skall begränsas till en så hög grad som möjligt
- Biprodukter som skapats oavsiktligt och som är skadliga för miljö, natur och människa ska vara mycket liten.
- Förorenade områden ska inte utgöra någon skada mot miljön eller människors hälsa.

- Det ska finnas tillräcklig kunskap om miljö- och hälsoegenskaper hos kemiska ämnen således att en riskbedömning skall kunna utföras (Naturvårdsverket 2021).

4.3.1. Mark & Miljödomstolen

Mark & miljödomstolen består av tekniska råd och juridiskt utbildade domare.

Personal inom det tekniska rådet har teknisk eller naturvetenskaplig utbildning och erfarenhet av sakfrågor som prövas. Det kan i vissa fall vara utvalda ledamöter som deltar visa prövningar. De ska ha erfarenhet inom sakfrågor om Naturvårdsverket Och havs-vattenmyndigheten samt Lantmäteriet verksamhetsområde. Ledamöterna som deltar medverkar ut efter kallelse. Det arbetar även miljönotarier och beredningsjurist som handlägger mål med fokus på överklagande mål. dem jobbar även med att upprätta förslag till domar och beslut (Mark och Miljödomstolen 2020)

Tillståndsprövning för miljöfarlig industriverksamhet

För att bedriva en miljöfarlig verksamhet i Sverige krävs ett tillstånd utfärdat av en tillsynsmyndighet, exempelvis Mark & miljödomstolen. Verksamheten har ett eget ansvar att söka tillstånd. Ansökan kräver en miljökonsekvensbeskrivning, en så kallad MKB. MKB: n ska innehålla information gällande verksamhetens omfattning. Det ska finnas material för att kunna bedöma hur miljö, mänsklig hälsa och hushållning med mark och vatten kan ta åverkan. Hur verksamheten planerar att minska, undvika eller avhjälpa den möjliga inverkan. Redovisning av alternativa platser för verksamhetsutövning, om sådana finns. Det ska även framgå varför särskilda val har gjorts. Slutligen ska det finnas en beskrivning av konsekvenser om tillståndsprövningen inte beviljas. Det är sedan Miljödomstolen som avgör om utifrån MKB; n och de allmänna hänsynsreglerna tillsammans med miljöbalkens mål om verksamheten skall beviljas tillstånd eller inte. (Sverige & Naturvårdsverket 2003). De allmänna hänsynsreglerna är generella regler kring miljö och mänsklig hälsa som gäller alla som bedriver eller har bedrivit en verksamhet. Hänsynsreglernas syfte är att försäkra att alla har vidtagit de åtgärder

som är möjliga för att förebygga, skydda, minska och motverka åverkan på miljö och mänsklig hälsa (Sverige & Naturvårdsverket 2003).

En kort sammanfattning av hänsynsreglerna:

- **Bevisbördan**
 - Du har ett eget ansvar att följa miljöbalken. Vid begäran skall du kunna bevisa att reglerna följs.
- **Kunskapskravet**
 - Du ska veta hur din verksamhet kan påverka miljön och människors hälsa samt vad det finns för åtgärder som kan göras för att motverka möjlig åverkan.
- **Försiktighetsprincipen**
 - Du ska vidta lämpliga åtgärder vid risk för åverkan på miljö och människors hälsa. Utan att myndigheter ställer krav.
- **Bästa möjliga teknik**
 - Verksamheter skall använda bästa möjliga teknik för att motverka åverkan på människors hälsa och miljö.
- **Lokaliseringsprincipen**
 - Den plats för verksamhet ska orsaka minsta möjliga åverkan på människors hälsa och miljö.
- **Hushållningsprincipen**
 - Råvaror och energi skall hushållas samt skall återvinning och återanvändning bedrivas så gott det går.
- **Produktvalsprincipen**
 - De minst skadliga kemikalierna skall användas för att skydda människors hälsa och miljö (Sverige & Naturvårdsverket 2003).

Saft har ett tillstånd att bedriva miljöfarlig verksamhet tills vidare. Tillståndet trädde i kraft 2011. Enligt Safts miljörapport från 2020 har Mark- och miljöstolen i Växjö gjort två tillståndsprövningar det senaste decenniet. Den första gjordes 2011 och 2016 gjordes den senaste prövningen som behandlade uppskjutna frågor från föregående prövning som krävde

ytterligare granskning. Varje år skickas en miljörapport till deras tillsynsmyndighet Kalmar länsstyrelse. I övrigt har Saft egenkontroller där de kontrollerar och rapporterar att deras gränsvärden har goda marginaler (Saft AB 2020), (Sven-Erik Mattson, Katarina Andersson 2021).

2. Tillstånd 5 § 2. Datum och tillståndsgivande myndighet för gällande tillståndsbeslut enligt 9 kap. 6 § miljöbalken eller motsvarande i miljöskyddslagen samt en kort beskrivning av vad beslutet eller besluten avser. <i>Kommentar:</i> Beslutsmeningen i beslutet om tillstånd kan t.ex. anges. Villkor för verksamheten bör endast redovisas under punkt 7.		
Datum	Beslutsmyndighet	Beslutet avser
2011-09-22	Mark- och miljödomstolen i Växjö	Tillstånd enligt 9 kap 6§ Miljöbalken Mål nr M 2559-10 Tillståndet vann laga kraft 2011-10-13 och togs i anspråk 2011-10-21
2016-02-19	Mark- och miljödomstolen i Växjö	Dom i uppskjutna frågor Mål nr M 2559-10 Vann laga kraft 2016-03-11

Figur 2: Saft AB, Miljörapport 2020, källa: (Saft AB 2020)

I figur 2 presenteras ett urklipp ifrån Saft AB:s miljörapport från 2020. I urklippet kan man se när beslutsfattningen om tillståndsprövningen skedde.

Naturvårdsverkets definition på miljöfarlig verksamhet är en egendom eller anläggning vars förfarande kan ge upphov till utsläpp som är skadlig för människans hälsa eller till miljön. Om en verksamhet definieras som miljöfarlig i miljöbalken tyder dock inte på att den är det utan endast att de reglerna från miljöbalken bör tillämpas som om den vore miljöfarlig.

Själva begreppet miljöfarlig verksamhet är ett rättsligt begrepp som får sin innebörd genom en legaldefinition. Att en verksamhet i miljöbalken definieras som en miljöfarlig verksamhet innebär inte nödvändigtvis att den är miljöfarlig. Att en företeelse omfattas av begreppet miljöfarlig verksamhet anger endast att miljöbalkens regler om miljöfarlig verksamhet skall tillämpas (Sverige & Naturvårdsverket 2003).

4.3.2. Miljöbalkens historia

Miljöbalken historia I detta avsnitt kommer en kort redovisning av miljöbalken historia att presenteras för att få en överblick kring varför den uppstod, dess funktion och struktur

Miljöbalkens historia

Människans påverkan på miljön i Sverige tog fart under 1800- talet i och med industrialiseringen. Det fanns inga regleringar eller policys som industrierna behövde ta hänsyn till vilket resulterade i att de fick göra som de ville (Oskarshamns kommun 2021). Det fanns heller inte lika mycket kunskap om miljön och hur den påverkas av exempelvis det vi vet idag är miljöfarligt avfall eller koldioxidutsläpp (Legnér 2006).

I och med att fler och större industrier etablerades, växte städer och befolkningens mängden ökade. Detta medförde ökade avloppsutsläpp. De första avloppsledningarna byggdes på 1860-talet i Sverige och 1910 kom de första vattentoaletterna. Orenat avloppsvatten tömdes direkt ut i naturen. Resultatet blev vattenföroreningar. De första kommunala avloppsreningsverken kom inte förrän på 1950-talet.

I början på 1900 – talet bildades Naturskyddsföreningen i samband med ett ökat intresse för den svenska naturen. Den svenska politiken fick likaså ett ökat intresse för naturvårdsfrågor vilket resulterade i den första naturskyddslagen tillsammans med en nationalparkslag.

Jordbruket mekaniserades i och med tillgången på råvaran olja. Således påverkades och hotades många djurarter. Även användningen av kemikalier utgjorde stora framsteg inom jordbruket runt 1950 – 1960 talet. Bekämpningsmedel som användes var så pass skadligt att det inte bara slog ut ogräs och ohyra utan dödade även fåglar och däggdjur. I slutet av 1960- talet hotades Sveriges rovfågelsauna att utrotas på grund av kvicksilverbetning. Även lantbrukare blev påverkade av kemikalierna i form av förgiftning. I och med den negativa effekten på människors hälsa uppmärksammades vikten av att behöva öka kunskapen kring kemikaliernas

negativa påverkan. Den ökade kunskapen om hur natur och miljö påverkade miljösynen. Således påbörjades ett miljölagstifningsarbete för att reglera och skydda natur och miljö (Anders Lyngfelt 2021).

Viktiga årtal

1952: Ny naturskyddslag

1960: Framtagandet av Miljöskyddslagstiftningen påbörjades

1963: Statens naturvårdsnämnd bildas

1967: Sveriges och världens första centrala myndighet för natur- och miljöfrågor skapas.

1969: Miljöskyddslagen

1960 – talets slut: Debatt om kemikaliespridning i samhället

1973: Lag om hälso- och miljöfarliga varor

1979: Skötsellagen

1982: Hälsoskyddslagen

1985: Lag om kemiska produkter

1987: Naturresurslagen

1987: "Fred och miljö", Bruntlandskommisionens rapport om ekologisk, ekonomisk och socialt hållbar utveckling.

1994: Sverige går med i EU. Nya krav på Sveriges miljö- och naturvårdslagstiftning

1999: Miljöbalken träder kraft

1999 blir miljöbalken aktuell och ersätter 16 lagar däribland naturvårdslagen, miljöskyddslagen, skötsellagen, hälsoskyddslagen, lagen om kemiska produkter m. fl.

Miljöbalkens syfte

Miljöbalken har till syfte att tillämpas för att tillförsäkra nuvarande och kommande generationer en god och hälsosam livsmiljö genom att främja hållbar utveckling. Naturen har ett eget skyddsvärde i sig och inte enbart ses som en livsmiljö för människan. Nuvarande och kommande generationer har förvaltaransvar över

miljön och de naturresurser som finns. Lagstiftning som reglerar verksamhetsutövare således att miljöstörningar minimeras och att långsiktigt förhållningssätt gällande naturresurs tillämpas.

Miljöbalkens struktur

Det är sju avdelningar som utgör miljöbalken. Dessa avdelningar innehåller 33 kapitel och 456.

- 1. Mål och riktlinjer**
- 2. Skydd av natur**
- 3. Verksamheter**
- 4. Prövningen**
- 5. Tillsyn, avgifter och tillträde**
- 6. Påföljder**
- 7. Ersättning, skadestånd och försäkringar**

1. Mål och riktlinjer

Den första avdelningen innehåller miljöbalkens mål och tillämpningsområde samt de allmänna hänsynsreglerna. Det finns bestämmelser om mark och vattenanvändning med avseende på hållbarutveckling. Det finns också regler och bestämmelser för miljökonsekvensbeskrivningar och miljökvalitetsnormer.

2. Skydd av natur

Regler om särskilda djur-och växtarter samt skydd av områden.

3. Verksamheter

Här finns det bestämmelser gällande olika typer av verksamheter. Miljöfarlig verksamhet och hälsoskydd. Vattenverksamhet och förorenade områden. Verksamheter som orsakar miljöskador. Jordbruk, genteknik, kemikaliska produkter, biotekniska organismer och slutligen om bestämmelser kring avfall enligt det så kallade producentansvaret.

4. Prövning

Bestämmelser angående prövning av ärenden. Gäller för både prövningsprocessen och prövningsmyndigheterna.

5. Tillsyn, avgifter och tillträde

Tillsynens syfte, Tillsynsmyndigheternas roller, beslut, miljörapport och avgifter

6. Påföljder

Regler om brott, straff och miljöskaktionsavgifter

7. Ersättning, skadestånd och försäkringar

I den sjunde och därmed sista avdelningen beskrivs bestämmelser om skadestånd och ersättningar samt sanerings- och miljöskadeförsäkringar

När gäller miljöbalken?

Miljöbalken tillämpas mot allt som strider mot dess mål.

Exempelvis om verksamhet strider mot en ekologisk hållbar utveckling vilket kan avgöras enligt balkens bestämmelser. Fler exempel när miljöbalken gäller presenteras nedanför.

- Negativ inverkan på mänsklig hälsa och miljö
- Åverkan på natur- och kulturmiljöer
- Hot mot den biologiska mångfalden
- Ovarsamt förfarande av mark, vatten och den fysiska miljön
- Vårdslöst förfarande av råvaror och energi

För vem gäller miljöbalken?

Miljöbalken antyder att varje individ har eget ansvar att sträva mot miljöbalkens mål och bidrar således till en ekologisk och hållbar utveckling. Miljöbalken gäller allt och alla som hamnar innanför dess ramar med avseende på tillämpningsområde. Således rör den individ såväl som verksamhetsutövare samt myndigheter (Anders Lyngfelt 2021).

5. Diskussion och analys.

I det här avsnittet kommer resultatet att presenteras tillsammans med diskussion och analys

5.1. Miljösyn

Utifrån de mängder emissioner som innehåller miljöfarligt avfall i form av tungmetaller från Saft AB, anser varken Miljöcheferna på Saft AB eller beställarombudet för Oskarshamns hamnsanerings projekt att de har negativ inverkan för miljön eller hamnbassängen. Miljöcheferna anser att deras emissioner är så pass renat och har så pass låga halter att det inte utgör någon miljöskada. Bodil Liedberg Jönsson anser att de mängder som Saft AB släpper ut idag är försumbart emot de tonvisa mängder miljöfarligt avfall som finns i hamnbassängens sediment (Sven-Erik Mattson, Katarina Andersson 2021).

I och med att Saft AB hölls ansvariga till endast 10% av föroreningarna ansåg både Bodil Liedberg Jönsson och miljöcheferna på Saft AB att Safts roll i det hela inte var så allvarligt. 90% var ju trots allt någons annans fel – är känslan jag får vid intervjun. Enligt ansvarsutredningen anses det mesta av Safts utsläpp som givit upphov till den procentuella ansvarsdelen ha uppstått innan 1969 då miljöskyddslagen kom till laga kraft, (Oskarshamns kommun 2004; Mannheimer Swartling Advokatbyrå AB 2021).

5.1.1. Hur kan ett företag få tillstånd till att förorena miljön och utsätta människor för hälsorisker?

Frågan kan vara generell och inte nödvändigtvis vara riktad mot Saft AB men eftersom det är de som delaktigt i studien kommer Saft AB att användas som exempel. Konkret släpper Saft AB fortfarande ut miljöfarligt avfall. Detta enligt det tillstånd de fått beviljat av Mark & Miljödomstolen i Växjö.

Jag frågar Bodil Liedberg Jönsson hur det kommer sig att industrin idag, får tillstånd för detta. Hon menar att den tillsynsmyndighet som gör prövningen avgör och beslutar utefter 'vad miljön klarar av att bära'. Vid kontakt med Mark & Miljödomstolen som utförde Saft ABs tillståndsprövning, säger följande:

Generellt sett bedöms först vad som kan klaras av med bästa tillgängliga reningsteknik, sedan bedöms om resterande utsläpp kan ske utan att miljön påverkas av någon betydelse, ofta uttryckt i möjligheten att uppfylla miljökvalitetsnormer. I tillståndens domskäl bör framgå hur domstolen har resonerat kring gränserna för utsläpp. - Lena Pettersson, Chefsrådmann, Mark- och miljödomstolen, Växjö tingsrätt

Utifrån Mark & Miljödomstolens kommentar tillsammans med den information som presenteras i avsnitt 4.1.5 Policy och reglering, dras slutsatsen att det är otydligt och vagt vilka mängder miljöfarligt avfall som en verksamhetsutövare får släppa ut utifrån ett lagstiftningsperspektiv. Det nämns inga standardiserade gränsvärden för industrier nationellt utan bedöms helt utefter "den bästa tillgängliga reningsteknik" hos varje enskild industri. Detta faktum skulle kunna leda till att vissa industrier släpper ut mer än andra. Således kan det bli problematiskt att nå konsensus om nominella gränsvärden som anses vara godtagbara och i riktlinjer med miljöbalkens mål. Detta väcker frågor kring huruvida Miljöbalken blir tandlös. Dock anser Saft AB:s att de har de goda förutsättningar både ekonomiskt och tekniskt att möta denna striktare regler om gränsvärden och restriktioner, om det skulle bli aktuellt (Sven-Erik Mattson, Katarina Andersson 2021).

5.1.2. Uppmärksammande brister i miljölagstiftningen

2004 publicerade Staffan Westerlund, professor i miljö rätt vid Uppsala universitet, en studie som skulle påvisa brister hos miljöbalken. Att den svenska, miljölagstiftningen inte hade några juridiskt bindande krafter utan att det endast bestod av "en massa rättigheter" som stred mot den aktuella miljöpolitik som fanns. Westerlund menade att teoretiskt ger miljöbalken ett strikt utlåtande men att myndigheter inte kan ställa verkliga krav på enskilda verksamheter således blir miljölagstiftningen tandlös. Westerlund fortsätter med att, i och med den lagstiftningen och de regleringar som finns kan en kommun inte påverka verksamheternas miljöpåverkan eftersom industrin följer hänsynsregler (se kap 4.1.3). Tack vare en icke bindande lagstiftning kan framtida problematik med EU-lagstiftningen uppstå. EU-lagstiftningen hade till skillnad från den svenska lagstiftningen krav på att vissa nivåer av föroreningar inte får överskridas. Westlunds forskning ville upplysa om att det finns brister i miljölagstiftningen som bör ses över eftersom det han ansåg att den i dåläget kunde vara kontraproduktivt för utveckling och näringsliv (Sveriges Radio, 2004).

Uppföljning till ämnet om brister kring miljölagstiftningen

10 år senare publicerade magasinet Miljö & Utveckling en artikel som kritiserar tillsynsmyndigheterna. "Det finns all anledning att rikta ljuset mot hur vi kan minska utsläppen som förorenar vårt vatten". Artikelnen menar att en uppföljning av miljömålen från 2013 gällande grundvatten av god kvalitet, hav i balans samt levande kust och skärgård och levande sjöar och vattendrag, visar att tre av målen inte kommer nås i tid. Detta på grund av en bristande tillsyn av länsstyrelserna. Det saknas resurser och det görs inga oanmälda besök för att kontrollera att verksamheternas rapporter verkligen stämmer. Artikel fortsätter med att kritisera "systemet", att länsstyrelsen och kommunen ska se till att verksamhetsutövare såsom industrier följer miljöbalkens bestämmelser. Sedan hänvisar artikeln till ett larm om döda fiskar i Skåne 2012 som hade orsakats av slamläckage från livsmedelsproducenten Findus reningsverk för att påvisa att tillsynen var otillräcklig. Avslutningsvis vill artikeln lyfta frågan om det egenansvar som

kommer med egenkontroller hos industrier och om länsstyrelsens tillsyn verkligen uppfyller sin funktion (*Tandlös tillsyn av miljöfarlig verksamhet* 2014).

Kommentar från Saft AB & Oskarshamns kommun

Katarina Andersson miljöchef på Saft AB anser att deras kommunikation med Kalmar länsstyrelse, som är deras tillsynsmyndighet, är transparent och samarbetsam. Katarina ser heller inga problem med deras egenkontroller och att länsstyrelsen godkänt hur dem är utfärdade. Saft AB har heller ingen kommunikation med kommunen gällande deras avfallshantering utan det är endast tillsynsmyndigheten som de svarar till.

Artiklarna lyfter frågan kring huruvida den svenska lagstiftningen tidigare decennium varit vag och tandlös vilket kan ha resulterat i att industriföretag haft väldigt låga krav eller riktlinjer gällande miljöfarligt utsläpp. Den kan även öppna upp diskussionen kring huruvida kommuner har möjligheten att påverka industrierna i deras kommun.

Bodil Liedberg Jönsson kommenterar att det är tråkigt att man som kommun inte kan påverka industriens miljöutsläpp inom kommunen, i detta fall Saft AB. Hon hoppas att resultat från hamnsaneringsprojektet kan användas som incitament för hårdare restriktioner gällande miljöfarligt utsläpp i framtiden. Enligt Sven Erik Mattson miljöchef på Saft AB:s anläggning i Oskarshamn, råder det inga tvivel om att de kommer klara av de nya utmaningarna som eventuellt kommer med avseende på miljö och hållbarhet i form av striktare regleringar. Eftersom hamnsaneringsprojektet ska utvärderas under 2023 finns det idag ännu ingen kunskap om huruvida resultatet kan påverka framtiden samt vilken effekt det kan ha haft eller kommer att ha.

5.1.3. Tillförlitlig tillsynsmyndighet?

För att gå vidare ställer jag mig frågan huruvida Mark & miljödomstolen anser sig ha tillräcklig kunskap om miljöns gränser och resiliens således de kan avgöra vilka mängder miljöfarligt avfall som tillåts att släppas ut. Som i sin tur utsätter djur och naturen samt människor för negativa påfrestningar. Eter vilka premisser gör de sina bedömningar? Om vi hoppar tillbaka till citatet från Mark & Miljödomstolen. Myndigheten granskar först vilken teknik och möjlighet till hållbar-hantering, verksamheten har. Därefter bedömer de om de anser att miljön klarar av att bära de som kan vara skadlig. Frågan ställdes till Mark & Miljödomstolen, vilka är med och bedömer, vilka funktioner eller kompetenser medverkar i tillståndsprövningen?

*Sökanden anlitar vanligen konsulter för att göra miljökonsekvensbeskrivning. Myndigheter som länsstyrelsen och miljönämnden samt berörda statliga verk yttrar sig och slutligen avgör mark- och miljödomstolens domare och tekniska råd tillsammans med två särskilda ledamöter, som utses utifrån lämpligt kompetensområde, vad som krävs enligt miljöbalken - **Lena Pettersson**, Chefsrådman, Mark- och miljödomstolen, Växjö tingsrätt*

I kap 4.1.3 beskrivs det kort att det är företagets MKB som utgör grunden för bedömningen av Miljödomstolen. Med belägg från den studie som gjordes av miljörettsprofessor Westerlund 2004, kan beslutet anses det vara tillförlitligt? Hur kan en expert avgöra vilka gränsvärden ett geografiskt område, exempelvis Oskarshamn med omnejd, klarar av för att förhindra åverkan på människor hälsa och biologisk mångfald om de följer en tandlös lagstiftning?

5.1.4. Funktionell lagstiftning?

Naturskyddsföreningen, ”utsläpp måste minska”

Ordförande för Naturskyddsföreningen (Sandahl 2021) skriver i en debattartikel att hon anser att miljöbalken inte är tydlig eller tillräckligt strikt nog för att man ska nå miljömålen till 2045. Hon kritiserar förfarandet och översynen kring miljöbalken och huruvida prövningar av verksamheter som ger upphov till hur miljöfarligt utsläpp behandlas. Fortsättningsvis menar hon att verksamheter som redan har ett tillstånd påverkas inte av de krav som ställs idag. Det är endast genom en omprövning av tillståndet som de nya kraven kan bli verk samma.

Det är verksamhetsutövarens egna ansvar att göra tillståndsprövningsansökan och i och med att tillstånd kan ges tillsvidare med exempel på Saft AB, (se kap 4.1.3) finns det belägg för att återigen ställa frågan om miljöbalken blir tandlös i mån om praktisk funktion. Hur värdefullt/effektivt blir det tillstånd som givits av en myndighet när den kan bli utdaterad och därmed till en viss mån inte uppfylla sitt syfte? Syftet är att reglera utsläpp för en hållbar miljö & sträva mot de mål som sätts inom den svenska lagstiftningen. Att erhålla ett tillstånd är både tids-och resurskrävande (Mark & Miljödomstolen i Växjö 2020), (Naturvårdsverket 2021).

Naturskyddsföreningens förslag är att regeringen kräver en omprövning av samtliga tillstånd för att införa nya krav samt tidsbegränsade tillstånd, för att således minska industrins miljöpåverkan. Avslutningsvis trycker Naturskyddsföreningens ordförande på att det behövs handfasta styrmedel och en uppdaterad lagstiftning som kan sätta press på de verksamheter som bidrar mest till miljöfarligt utsläpp och att det behövs hårdare regleringar för att en omställning skall ske så fort som möjligt (Sandahl 2021). Det som saknas hos Naturskyddsföreningens uttalande är konkreta fall som kan påvisa exempel på företag eller industrier som har tillstånd med utgångna krav och hur det har påverkat miljön. Avsaknaden av belägg minskar trovärdigheten i artikeln.

Därför vände jag mig till Mark och Miljödomstolen för att undersöka huruvida naturskyddsföreningens argumentation om hur tillståndsprövningar stod sig. Följande fråga lades fram till Mark och Miljödomstolen.

Fråga

”Om en industri får en godkänd tillståndsprövning år 2020, således att de kan ha igång sin verksamhet tills vidare låt oss säga till 2030. Behöver industrin då inte ta hänsyn till nya regleringar som tillkommer exempelvis år 2025 och framåt. Tills de gör en ny tillståndsprövning kan de utföra sin verksamhet enligt regleringar från 2020 och inget annat?”

Svar

” Ett tillstånd enligt miljöbalken har rättsverkan och är tänkt att i princip ge verksamhetsutövaren skydd mot ytterligare pålagor så länge som villkoren följs. Regler för när och hur tillståndsvillkor kan ändras finns i 24 kapitlet miljöbalken, liksom regler om ett tillstånds giltighet.”

Figur 3: Fråga till Mark & Miljödomstolen i Växjö, Svar från - Lena Pettersson, Chefsrådman, Mark- och miljödomstolen, Växjö tingsrätt

I figur 3s övre ruta, redovisas frågan angående hur regleringar kring tillståndsutövning skulle kunna vara verksamma i praktiken. I figur 3s nedre ruta,

redovisas svaret från Mark och Miljödomstolen. I svaret framgår det att scenariot i figur 3 är fullt realistiskt och att det finns således finns belägg för argumentationen hos Naturskyddsföreningen. I och med svaret väcks en ny fråga huruvida detta skydd mot ytterligare pålagor utgör någon märkbar skillnad för miljön och verksamheten eller om det är försumbart. En fråga vars svar skulle kunna ge en konkret omfattning på huruvida problematiken tillstånd inom industriverksamhet, faktiskt ter sig. I frågan görs exemplet med en 10-års period.

BAT-slutsatser, minska behovet av omprövningar

2011 kom det uppgifter om nya EU direktiv som kunde innebära tillståndsomprövningar var åttonde år. Upphovet var den så kallade BAT-slutsatsen(Best Available Technique , Bästa Möjliga Teknik på svenska) vilket innebär att verksamheter som hanterar miljöfarligt avfall ska avse att tillämpa den bästa möjliga tekniken som finns tillgänglig för att minimera åverkan på miljö och människors hälsa (Delphi 2011). Detta var dock inget som kom till laga kraft eftersom det idag inte finns några tidsbegränsade krav på omprövningar (Sandahl 2021), (Havs och Vattenmyndigheten 2020). Det som nämns i miljöbalken är att omprövningar kan göras efter 10 år eller tidigare vid särskilda ärenden såsom utökad produktionskapacitet (Riksdagsförvaltningen 2020). Det finns dock inga krav på att en omprövning skall göras. Utan det är enligt hänsynsregeln om *bevisbördan* upp till verksamheten att kunna bevisa att de följer de regler som finns (Riksdagsförvaltningen 2020), (se kap 4.1.3).

Sveriges implementering av BAT-slutsatser är att minska behovet av omprövningar för enskilda verksamheter i anknytning till att nya BAT-slutsatser publiceras. Det vill säga när nya bestämmelser kring vilka gränsvärden som gäller beroende på vilken teknik som finns tillgänglig (*BAT-slutsatser för industriutsläppsverksamheter* 2020). Dilemmat som uppstår när syftet med BAT-slutsatserna jämförs med Naturskyddsföreningens uttalande blir vilken roll ett tillstånd har. Huruvida ett tillstånd kan uppfylla sitt syfte? Det kan bli godtyckligt med avseende på den enskilda industrin och den mängd nya lagar som införs inom en avgränsad period. Det blir inte svart på vitt utan snarare en nyanserad och

dynamisk situation som ständigt förändras. Naturskyddsföreningen vill indirekt införa fler omprövningar medan BAT-slutsatserna vill minska dem. **Ett sådant** förslag skulle kunna vara effektivt om den mängd nya regler och bestämmelser som inträtt under perioden mellan varje prövning skulle ge en tillräckligt märkbar nytta för miljön i relation till de resurser som krävs för en tillståndsprövning. Mot bakgrund av vad som kommit fram i arbetet med denna studie, är det troligt att omprövningar kan behövas mer, under ett kontrollerat intervall för att gynna miljön.

Svenskt Näringsliv ger sig in i debatten

I samband med Naturskyddsföreningens artikel publicerade Svenskt Näringsliv en replik till artikeln. De menar att industriföretagen skapar möjligheter för ökad miljö- och klimatnytta. De är grunden för ett cirkulärt och hållbart samhälle. Det är höga krav på företagen att nå upp till de gränsvärden krävs för att nå klimatmålen, således behöver politikens inspel och de regleringar som införs snarare **motivera** och stötta viljan att **investera** än att motverka den.

Svenskt Näringsliv hävdar vidare att om industrin skall kunna leva upp till nya och hårdare krav, krävs investeringar i samband med teknologisk utveckling. De investeringar som görs behöver vara lönsamma för att agera som ett incitament. Det vill säga, **lönsamhet** är en avgörande faktor för att en utveckling ska ses som ett styrmedel. Boven som sätter käppar i hjulet utnämns paradoxalt vara den svenska lagstiftningen med stärkande underlag från Klimatpolitiska rådet. Processen för en tillståndsprövning är alldeles för lång samtidigt som lagstiftningen är obalanserad och krånglig menar Svenskt Näringsliv. Svenskt Näringsliv tillägger att det fanns förhoppningar om att den Klimaträttsutredning som gjordes hade kunnat bidra till den nödvändiga reformeringen av miljöbalken, men att det uteblev. I resterande del av artikeln argumenterar Svenskt Näringsliv emot Naturskyddsföreningen angående flera av deras uttalanden. En ökad byråkratisering som endast skulle förlänga de redan långa processerna. Att miljölagstiftningen inte var den avgörande faktorn till utvecklingen hos företag som exempelvis H2 Green (stålproduktion), Northvolt (batteriproduktion) och Hybryt (stålproduktion). Att ett tidsbegränsat tillstånd inte fungerar som styrmedel eller

incitament för utvecklingsprojekt. Avslutningsvis skriver Svenskt Näringsliv en förutsättning för en hållbar utveckling är att mänsklig verksamhet skall ses som positiv. Författarna till artikeln var chefen för Hållbarhet och infrastruktur på Svensk Näringsliv, som också är expert i Klimaträttsutredning. Tillsammans med en miljöjurist. (Svenskt Näringsliv 2021)

Kamp mellan diskurser?

I repliken från Svensk Näringsliv, som representerar industrin i denna debatt, uppges ett tydligt motstånd till regleringar. Svenskt Näringsliv hävdar utan närmare förklaring eller nyansering att industriföretagen skapar möjligheter för ökad miljö- och klimatnytta. Att de är grunden för ett cirkulärt och hållbart samhälle. Det är väl tilltagna antaganden utan belägg vilket sänker artikelns legitimitet. Å andra sidan kommenteras regleringar som ett hinder snarare än ett styrmedel, något som har diskuterats tidigare i uppsatsen. Kommentaren kan även kopplas till huruvida miljöbalken är tandlös i och med regleringars bristande effektivitet. Svenskt Näringsliv vill hellre se en motiverande lagstiftning som uppmuntrar investering istället för ett tidsbegränsat verksamhetstillstånd. Svenskt Näringsliv ser inte ett tidsbegränsat tillstånd som ett drivmedel som skulle leda till stora miljöprojekt utan snarare som en tidspress som kan tvinga företag till olönsamma utvecklingsprojekt för att hantera nya krav. Fortsättningsvis nämner Svenskt Näringsliv exempel på företag som de anser inte haft miljölagstiftningen som en vital grund för utveckling och investering.

Här kan det upplevas att två olika sorts problem jämförs mot varandra vilket gör det svårt att sätta fingret på vad som är mer korrekt än det andra. Om det nu inte är så att båda argumenten innehåller en korrekt bild av problematiken men har olika perspektiv som utgångspunkt? Detta kan leda till att artiklarna kan anses prata förbi varandra. Deras problematik har två olika läger men resultatet leder till samma utfall. En slutsats som kan göras av Svenskt Näringslivs artikel är att de anser **regleringar som kontraproduktiva**, något som Westerlund redan 2004 ville upplysa om. Denna slutsats kan även styrka argumenten huruvida **lagstiftning och miljöbalken är tandlösa**, något som Westerlund också ville lyfta till ytan. Likaså

kan slutsatsen från Naturskyddsföreningens uttalande om verksamhetstillståndens effektivitet, dras till det samma argument som Svenskt Näringsliv resulterar i. Det vill säga, problematiken hos båda aktörerna kan anses ha samma kontenta. Huruvida regleringar är tillräckligt bra för att göra nytta, samt det återkommande antagandet i diskussionsavsnittet om en tandlös miljölagstiftning.

För ytterligare referenser vänder jag mig till Saft AB:s inspel angående ämnet.

Saft AB:s miljöchefer tycker att regleringarna är bra, både ur miljösynpunkt och för verksamheten. Håller man sig under gränsvärden med goda marginaler och har god framförhållning inför provningar och liknande, samt har goda förutsättningar för att hantera eventuella åtgärder, upplevs inte regleringarna som tyglar. Likaså underlättar prioriteringsprocesser för vilka åtgärder som kan göra mest nytta. (Sven-Erik Mattson, Katarina Andersson 2021). Det blir mer morot än piska i Saft AB:s situation.

Om vi återgår till Svenskt Näringslivs argument om att det behövs motivering, en lönsam morot för att möjliggöra investeringar för att i sin tur kunna bemöta hårda miljökrav, kan frågan ställas huruvida vad som väger tyngst. Lönsamhet eller en god miljö? Behöver lönsamhet alltid vara prio ett? Ett motargument som direkt kan ställas är hur hållbart är en olönsam verksamhet? Hur ska en olönsam verksamhet inneha likviditet till eventuella åtgärder eller projekt gällande miljö såsom avfallshantering?

Incitament till avfallshantering, en fråga om lönsamhet?

En forskningsrapport från KTH industriell teknik och management 2016 undersökte industriföretagens incitament till att avfallshandera i Sverige. Studien kom fram till att det var lönsamheten att avfallshandera olika typer av avfall som var avgörande. Problematik uppstod med avfall som var mindre värdefullt eller saknade värde. Vid sådant avfall hade den svenska lagstiftningen, det vill säga regleringen, stor betydelse för att avfallshanderingen skulle ske korrekt. Resultatet tydde även på att det **krävs högre effektivitet** hos de regleringar som finns.

Effektivisering kunde ske genom ökade kontroller och utökade resurser till tillsmyndigheterna (Günther-Hanssen & Andersson 2016).

Rapporten nämner frågan kring regleringars effektivitet vilket är något som varit genomgående i detta diskussions och analysavsnitt. Lönsamhet kan också anses vara ett nyckelord som eftersom det återkommer inom ämnet. Svenskt Näringslivs benämning av lönsamhet kan tolkas att vara en avgörande faktor inom industriverksamhet för att se miljöprojekt och miljöorienterade investeringar som något positivt. Utan en lönsam investering blir regleringar således något negativt.

Incitament från Saft AB:s håll att bedriva god avfallshantering uppges vara att det är bra för miljön men också nödvändigt för att en seriös verksamhet. Långsiktigt krävs det god avfallshantering för att inte skada miljön således därmed fortsätta bedriva sin verksamhet menar Sven-Erik Mattson. Det finns även ett ekonomiskt incitament i och med den återvinning och återanvändning av produkter samt material som Saft AB bedriver. Följderna av att inte bedriva en god avfallshantering nämns också som ett incitament. ”Vi har en sådan verksamhet som om den sköts på fel sätt kan förstöra miljön och det fattar vi är inget som samhället kommer acceptera”.

Utifrån de intervjuresultat och artiklar som har presenterats i diskussionen skulle den ekonomiska faktorn kunna anses som en grundsten för industrier för att sedan kunna se miljörelaterade angelägenheter som något positivt. För att erhålla ytterligare belägg för en sådan slutsats skulle det behövas flera källor från industrier som uppger samma åsikter som stödjer slutsatsen.

6. Teoretisk reflektion

I detta avsnitt kommer de två teoretiska begreppen Diskurs och Agens användas för att kommentera diskussionen

6.1. Diskurs

I avsnitt 6.3 diskuteras huruvida regleringar är kontraproduktiva för verksamheter medan ett argument förespråkar en alltför svag effektivitet på regleringar. De två diskurser som framkommit är olika syner på regleringar och lagstiftningar gällande miljön.

I diskussionen kring funktionell lagstiftning har vi två ideella organisationer, Naturskyddsföreningen och Svenskt Näringsliv. Kan det anses vara två diskurser som ställs mot varandra? Naturskyddsföreningen kommer från ett perspektiv med en agenda att påverka politiker, lagstiftningen och ”jaga miljöbovar” (Naturskyddsföreningen 2021). I deras kontext kan tänkas råda en viss typ av diskurs gällande syn på miljön. De ser miljön som första prioritet där regleringar och lagstiftning ska formas och verkställas så effektivt som möjligt för att uppnå en så god miljö som möjligt. Det verkar inte tas någon hänsyn till ekonomi och tillväxt. Inte heller huruvida industrier arbetar eller bidrar till samhället utöver de utsläppen framkommer.

Svenskt Näringsliv är en organisation ämnat för företag som fokuserar på ekonomi och tillväxt men vill även skapa politisk influens. Det vill säga att de vill påverka politiska beslut. I deras artikel görs tolkningen att de vill bemötta Naturskyddsföreningens diskurs med sin egen och visa att det finns många faktorer

att ta hänsyn till. Att företag och industrier även kan skapa klimatnytta och inte bara ses som bovar vilket kan upplevas att Naturskyddsföreningens artikel vill framföra.

Genom att applicera begreppet diskurs kan det lättare förstås och åskådliggöras varför meningsskiljaktigheter uppstår. Liknande diskussioner och dilemma som uppstått mellan Naturskyddsföreningen och Svenskt Näringsliv kan tänkas uppstå på internationell nivå mellan olika områden. Det kan även dras till en global nivå. Diskurser som sätts mot varandra, kan tänkas ske ständigt inom alla områden.

Det handlar inte om vem som har rätt utan vad kan göras för att uppnå en form av konsensus där alla aspekter beaktas och bemöts så mycket som möjligt. Hur ska politiker förhålla sig till de båda diskurserna i exemplet i 5.1.4 för att uppnå en bra lösning? Där en lösning handlar om att se hur diskurserna kan mötas och ta hänsyn till faktorer som påverkar båda diskurserna.

6.2. Agens

Det som har beskrivits tidigare uppsatsen angående en avsaknad av kunskap som i sin tur präglat avfallshanteringen i Oskarshamns hamnområde kan kopplas till Giddens begrepp agens. Aktörerna som verkade och bedrev verksamhet i hamnen innan miljöskyddslagen fanns agerade troligen rationellt, utefter deras vetenskap. Deras agens påverkades av den kunskap de hade, samt den miljösyn som fanns. Det kan antas att om samhället har en miljösyn där man inte bryr sig om vad som kan skada miljön eller hur den kan ta skada, kan således aktörer och individers agens präglas.

Med belägg från resultatet kan det antas att Saft AB:s agens har varit präglad av lagstiftning och miljösyn. I intervjun uttrycks att samhällets åsikter, uttryckta genom regleringar, men även i kunskap och normer, är faktorer eller incitament till att bedriva en god miljöhantering. Vilket har resulterat i att de arbetat med att förbättra sitt arbetssätt succesivt med bland annat avfallshantering. I och med de restriktioner och krav som Saft AB behöver uppfylla, kan därmed deras agens

påverkas av lagstiftning och regleringar. Om det finns förståelse hur en aktörs agens är påverkad, vilka faktorer det är som har format den 'agensen' kan det vara lättare att förstå hur lagstiftning och regleringar kan formas och appliceras på ett mer effektivt sätt för att gynna naturen.

I förhållande till de två diskurser som presenterats går det att dra slutsatsen att Saft står med respektive fot inom de två diskuserna. Enligt Saft AB krävs det god miljöhantering och för att erhålla och bedriva en lönsam verksamhet. Samtidigt ser dem det viktigt med miljörelaterade investeringar som hjälper dem att erhålla goda marginal till de restriktioner som behöver följas. Således påverkas Saft AB:s agens av båda diskurserna där ekonomi och tillväxt ses som väsentligt men för att sträva mot det, krävs även handlingar och tankesätt som förhåller sig till den andra diskursen om miljö och regleringar. Således dras även slutsatsen att Saft AB:s agens påverkas av båda diskurserna och agerar utefter dem.

Det kan fortsättningsvis reflekteras över huruvida diskurser påverkar aktörer såsom industrier, vilka diskurser som är aktörer till fördel och hur den fördelen präglar mötet med andra diskurser. Intervjun med Saft talar för att deras prioriteringar gällande miljö och ekonomi går hand i hand eftersom deras verksamhet inte blir lidande för att den ena aspekten behöver prioriteras. Snarare tvärtom. Det vill säga flera diskurser kan tas hänsyn till samtidigt hos Saft AB. Något som troligtvis inte alla industrier har gemensamt. Hos de industrier som har svårt att prioritera flera olika aspekter såsom miljö och ekonomi kan det tänkas med belägg ifrån diskussionen, uppstå dilemman där industrin upplever tvång eller hinder. Är en industris agens styrd utifrån en diskurs kan det tänkas vara svårt att förhålla sig till en annan diskurs prioriteringar. Vilket skulle kunna resultera i att exempelvis miljön blir lidande med exempel på Oskarshamns hamnbassäng.

7. Slutord

Studien har visat att det tidigare fanns en bristande kunskap om huruvida tungmetaller och andra ämnen med giftiga egenskaper påverkar miljön och människan har varit en avgörande faktor för hur det kom sig att Oskarshamns hamnbassäng blev en av Europas mest förorenade hamnar. Den bristande kunskapen gick hand i hand med en miljösyn där samhället och dess individer inte värnade om naturen. Studien har diskuterat frågan kring huruvida regleringar är effektiva och funktionella samt hur aktörer såsom industrier ställer sig till regleringar utifrån miljösynpunkt men även ur en ekonomisk synpunkt.

Industri och lagstiftning

Industrier har ett eget ansvar att ansöka om ett tillstånd för att bedriva en miljöfarlig verksamhet. Ett tillstånd kan ges tills vidare det vill säga att det finns inga tidskrav på när en ny omprövning skall göras. I och med att utfärdat tillstånd inte behöver ta hänsyn till nya regleringar eller restriktioner som tillkommer i lagstiftningen utan att det är först vid en ny omprövning som de nya regleringarna eller restriktionerna kan bli verkamma har frågan ställts kring hur effektiv lagstiftningen blir utifrån en miljösynpunkt. Varje enskild industri som gör en tillståndsprövning bedöms utefter den bästa möjliga teknik som finns hos industrin för att motverka eller minska de miljöfarliga utsläppen. Därefter avgör Mark- och miljödomstolen huruvida de mängder miljöfarligt avfall som släpps ut har någon negativ påverkan på miljön. Detta väcker frågor kring hur myndigheter förhåller sig till hur mycket naturen och människan kommer att påverkas av de fortsatta utsläppen av miljöfarligt avfall som sedan kan påverka miljön under en arbiträr tidsperiod i och med avsaknaden av tidskrav på omprövningar. Jag ställer mig också frågan till hur samhället kan rättfärdiga fortsatt användning av en industris "bästa

möjliga teknik” vid tillfället för tillståndsprövningen, och en ospecificerad mängd miljöfarligt utsläpp över tid, även när ny teknik och ny kunskap utvecklas. Det innebär att alla industrier har olika gränsvärden att förhålla sig till vilket i sin tur kan leda till olika stora påfrestningar på miljön. I och med att det inte nämns några nominella gränsvärden i den svenska miljölagstiftningen som industrier behöver ta hänsyn till stärks argument som presenterats i uppsatsen. Argument som ifrågasätter effektiviteten hos lagstiftningen. Det kan dock tänkas vara rimligt att större industrier har större mängd miljöfarligt avfall att hantera vilket kan leda till ett behov av högre gränsvärden att förhålla sig till. Det kan då vara svårt med en lagstiftning som har nominella gränser där mindre industrier kan passera marginalerna medan en större industri med större mängder att hantera, omöjligt kan nå under dessa marginaler. Således kan det tänkas att dagens lagstiftning som är mer anpassad efter varje industriverksamhet kan vara den mest effektiva för att ta hänsyn till varje enskild industri och dess förutsättningar. Utifrån de två diskurser som presenterats där synen på regleringar och lagstiftning ser annorlunda ut kan det framgå att det är svårt att forma en lagstiftning som tar hänsyn till båda diskurser. Försvarar lagstiftningen bedrivandet av industriverksamheter, det som påstås av Svenskt Näringsliv, eller är det nödvändigt med ännu hårdare restriktioner för miljöns skull? I och med att det finns fler diskurser kring miljösyn och lagstiftning än vad som presenteras i uppsatsen kan det tänkas att det blir i praktiken svårare att få ett entydigt svar på frågan samt att dilemmat blir mångfacetterat.

Begreppet agens har använts för att erhålla en djupare förståelse kring industriernas perspektiv och diskurs där faktorer såsom lönsamhet behöver prioriteras högt om inte högst. Saft AB:s agens påverkas av flera diskurser eftersom de ser lönsamhet och god avfallshantering som två höga prioriteringar samtidigt som att de inte upplever något tvång eller hinder för att bedriva sin verksamhet med den lagstiftning som finns idag. Således skulle det vara intressant att undersöka hur andra svenska industrier påverkas av de två diskurserna som presenterats i uppsatsen, men också hur varje enskild industri påverkas av sin egen diskurs och hur den formar deras miljösyn och avfallshantering. Delar andra industrier Saft AB:s syn på lagstiftning och regleringar där de inte upplever den problematik som

Svenskt Näringsliv vill framhäva? En genomgående problematik som dykt upp är diskussionen om huruvida regleringar är bra eller dåliga samt hur pass effektiv miljötillsynen är på industrierna men det kan tänkas att det saknas konkreta belägg på hur det faktiskt fungerar hos industrier och hur pass stor påverkan de gör på miljön i relation till den lagstiftning som finns idag.

Framtiden

Utifrån diskussionen och de resonemang som presenterats, framgår det att det är viktigt att undersöka effekterna och nyttan av den samtida lagstiftningen och att erhålla kunskap om hur regleringar kan vara funktionella för dynamiska och föränderliga förhållanden.

De erfarenheter och kunskaper man kan ta med sig ifrån studien är att kunskap kan anses vara en väsentlig byggsten för miljösynen. Vilket i sin tur kan vara en byggsten för lagstiftning och regleringar. Med kunskap, en miljösyn som sätter miljön främst, och effektiva regleringar, skulle det kunna skapas, förutsättningar för att undvika behovet av framtida saneringar eller andra resurs- och tidskrävande miljöprojekt. Det skulle kunna öka förutsättningarna för bättre mänsklig hälsa och miljö. Ett förändrat synsätt på miljö och människors hälsa kan vara ett incitament till bättre avfallshantering och ekologisk hållbar verksamhetsutövning.

För att få djupare förståelse om problematiken kring ämnet om regleringar och huruvida de stödjer eller hjälper företagen i sin hantering av sina utsläpp, behövs fler kvalitativa studier på företag i Sverige och deras miljösyn angående miljöfarligt utsläpp och avfallshantering samt hur de påverkas av den svenska miljölagstiftningen.

Referenser

- Anders Lyngfelt (2021). *Entek Chalmers (2021) Dept. of Space, Earth and Environment Div. Energy Technology Chalmers University of Technology-miljobalken.pdf*.
<http://www.entek.chalmers.se/~anly/miljo/miljobalken.pdf> [2021-05-05]
- BAT-slutsatser för industriutsläppsverksamheter (2020-12-11). Naturvårdsverket. [text].
<https://www.naturvardsverket.se/Stod-i-miljoarbetet/Vagledningar/Industriutslappsdirektivet--IED/BAT-slutsatser-for-industriutslapp/> [2021-05-14]
- David Inglis & Christopher Thorpe (2018). *An invitation to social theory. 2. uppl.* Polity.
- Delphi (2011). *Miljörätt inför stora förändringar*.
<http://www.delphi.se/uploads/2018/07/1109-erica-nobelannamalin-petre-miljoratt-infor-stora-forandringar.pdf> [2021-04-22]
- Ekströmer, C. (2018). *Hamnsaneringen i Oskarshamn är avslutad*. SVT Nyheter.
<https://www.svt.se/nyheter/lokalt/smaland/muddringsarbetet-i-oskarshamn-gar-mot-sitt-slut> [2021-05-11]
- Günther-Hanssen, E. & Andersson, A. (2016). *Incitament hos industriföretag att avfallshantera: Vilka drivkrafter styr avfallshanteringen av verksamhetsavfall från industriföretag i Sverige? (Kandidatarbete)*. KTH, School of Industrial Engineering and Management (ITM), Production Engineering.
<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:kth:diva-192537> [2021-05-16]
- Havs och Vattenmyndigheten (2020-03-02). *Omprövning och återkallelse av tillstånd*. [text].
<https://www.havochvatten.se/vattenkraft-och-arbete-i-vatten/vattenverksamhet/omprovning-och-aterkallelse-av-tillstand.html> [2021-05-14]
- Kierstin Petersson-Grawé, Gabriela Concha and Emma Ankarberg (2007). Livsmedelsverket.
<https://www.livsmedelsverket.se/globalassets/publikationsdatabas/rapporter/2007/mehg-ra-final-a1-rapport-10-2007.pdf> [2021-05-10]
- Legné, M. (2006). *1900-talet öppnade ögonen för klimatet*. Svenska Dagbladet.
<https://www.svd.se/1900-talet-oppnade-ogonen-for-klimatet> [2021-05-09]
- Livsmedelsverket (2020-06-10). *Livsmedelsverket*. Livsmedelsverket.
<https://www.livsmedelsverket.se/livsmedel-och-innehall/oonskade-amnen/miljogifter/dioxiner-och-pcb> [2021-05-05]
- Livsmedelsverket (2021-01-13). *Livsmedelsverket*.
<https://www.livsmedelsverket.se/livsmedel-och-innehall/oonskade-amnen/metaller1/kadmium> [2021-04-26]
- Mannheimer Swartling Advokatbyrå AB (2021). *ANSVARSUTREDNING, avseende markområde på fastigheten Verkstaden 18, Oskarshamns kommun*. MANHEIMER SWARTLING.
- Mark & Miljödomstolen i Växjö (2020). *Mark & Miljödomstolen i Växjö*.

- Mark och Miljödomstolen (2020-05-27). *Mark- och miljödomstolens uppdrag. Sveriges Domstolar*. <https://www.domstol.se/amnen/mark-och-miljo/introduktion-till-mark--och-miljodomstolen/mark--och-miljodomstolens-uppdrag/> [2021-05-11]
- Naturskyddsföreningen (2016-03-08). *Handledning, Kemikalier, Information, påverkan och prövning*. [naturskyddsforeningen.se. https://www.naturskyddsforeningen.se/sites/default/files/dokument-media/handledning_kemikalier.pdf](https://www.naturskyddsforeningen.se/sites/default/files/dokument-media/handledning_kemikalier.pdf) [2021-05-09]
- Naturskyddsföreningen (2021). *Ideellt arbete som räddar falkar, skyddar skogar och jagar miljöbovar*. Naturskyddsföreningen. <https://www.naturskyddsforeningen.se/om/foreningen> [2021-05-31]
- Naturvårdsverket (2020-06-29). *Naturvårdsverket*. Naturvårdsverket. [text]. <https://www.naturvardsverket.se/Sa-mar-miljon/Manniska/Miljogifter/Organiska-miljogifter/Oavsiktligt-bildade-miljogifter/> [2021-05-10]
- Naturvårdsverket (2020-11-23). *Naturvårdsverket, Kvicksilver*. Naturvårdsverket. [text]. <https://www.naturvardsverket.se/Sa-mar-miljon/Manniska/Miljogifter/Metaller/Kvicksilver-Hg/> [2021-05-05]
- Naturvårdsverket (2021-03-21). *Miljökvalitetsmålet Giftfri miljö*. Naturvårdsverket. [text]. <https://www.naturvardsverket.se/Miljoarbete-i-samhallet/Sveriges-miljomal/Miljokvalitetsmalen/Giftfri-miljo/> [2021-04-07]
- Oskars Engdahl & Bengt Larsson (2011). *Sociologiska perspektiv, grundläggande begrepp och teorier*. 2;9. Lund: Studentlitteratur AB.
- Oskarshamns kommun (2004). *Historisk inventering av utsläppskällor vid hamnbassängen, Oskarshamns hamn* (2004). [oskarshamn.se. https://www.oskarshamn.se/globalassets/mer-om-kommunen/dokument/hamnsanering/rapporter-och-utredningar/miljo/m_2004-6_historisk_inventering_utslappskallor_mar-05.pdf](https://www.oskarshamn.se/globalassets/mer-om-kommunen/dokument/hamnsanering/rapporter-och-utredningar/miljo/m_2004-6_historisk_inventering_utslappskallor_mar-05.pdf) [2021-04-12]
- Oskarshamns kommun (2005a). *m_2004-9_biologisk_beskrivning_kustomradet_mar-05.pdf*. https://www.oskarshamn.se/globalassets/mer-om-kommunen/dokument/hamnsanering/rapporter-och-utredningar/miljo/m_2004-9_biologisk_beskrivning_kustomradet_mar-05.pdf [2021-04-06]
- Oskarshamns kommun (2005b). *m_2004-18_undersokning_sediment_kattlefjarden_mar-05.pdf*. https://www.oskarshamn.se/globalassets/mer-om-kommunen/dokument/hamnsanering/rapporter-och-utredningar/miljo/m_2004-18_undersokning_sediment_kattlefjarden_mar-05.pdf [2021-03-31]
- Oskarshamns kommun (2021). *Rapporter och utredningar - Oskarshamns kommun*. <https://www.oskarshamn.se/mer-om-kommunen/utveckling-och-projekt/hamnsanering/informationsmaterial-och-arkiv/rapporter-och-utredningar/> [2021-03-31]
- Oskarshamns kommun (2021-05-06). *Webbinar – Sanering av Oskarshamns hamnbassäng*, Watermark Media Lab. <https://watermark.se/oskarshamn/> [2021-05-06]
- Radio, S. *Miljörättsforskare dömer ut miljöbalken* - Nyheter (Ekot). <https://sverigesradio.se/artikel/458011> [2021-04-21]
- Riksdagsförvaltningen (2020). *Miljöbalk (1998:808) Svensk författningssamling 1998:1998:808 t.o.m. SFS 2020:1174 - Riksdagen*. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/miljobalk-1998808_sfs-1998-808#K10 [2021-04-12]

- Saft AB (2020). *Miljörapport SaftAB 2020*
- Sandahl, J. (2021-03-31). *Utsläppen från tung industri måste minska*. Dagens industri. <https://www.di.se/debatt/utslappen-fran-tung-industri-maste-minska/> [2021-04-28]
- Svenskt Näringsliv (2021-04-07). *Replik: Det behövs investeringar inte fler hindrande regler*. Dagens industri. <https://www.di.se/debatt/replik-det-behovs-investeringar-inte-fler-hindrande-regler/> [2021-05-15]
- Sverige & Naturvårdsverket (2003). *Tillståndsprövning och anmälan avseende miljöfarlig verksamhet*. Stockholm: Naturvårdsverket.
- Tandlös tillsyn av miljöfarlig verksamhet (2014-03-25). Miljö & Utveckling. <https://miljo-utveckling.se/mu-granskar-tandlos-miljotillsyn/> [2021-04-22]
- Östersjön är ett innanhav i kris (2009-08-25). Naturskyddsföreningen. <https://www.naturskyddsforeningen.se/nyheter/ostersjon-ar-ett-innanhav-i-kris> [2021-05-14]

Muntliga källor

- Mattson, Sven-Erik & Andersson, Katarina (2021). Intervju - *Miljöchefer på Saft AB*, muntlig källa 2021-03-05.
- Liedberg Jönsson, Bodil (2021). Intervju – *Beställarombud för Oskarshamns hamnsaneringsprojekt*, muntlig källa. 2021-06-03.

Tack

Jag vill tack min handledare -Malin Beckman som har varit stöttande under arbetsprocessen. Jag vill tacka alla som har medverkat och bidragit:

Sven-Erik Mattson, Katarina Andersson, Bodil Liedberg Jönsson, Lena Pettersson.

Jag vill även tacka Matilda Persson som hjälpte mig inför uppsatsstarten.